

Тарас Каблаш

Ось уже більше тисячі років як християнство прийшло на колись поганські землі, які ми сьогодні з гордістю називаємо Україною. Християнство не було прийняте спонтанно, але це був тривалий процес входження (інкультурації) християнської віри в культуру, ментальність, побут мешканців землі Руської. Цей складний процес був успішно завершений Кирилом та Методієм, яких ми називаємо апостолами слов'ян. Так християнство міцно закорінилось на нашій Богом благословенній землі. Але залишки поганської релігії, яка повністю не згасла, і сьогодні мають місце у житті та ментальності людей, котрі називають себе християнами. Про окремих тип такої ще поганської ментальності й поговоримо у цій статті, а саме – про різного роду обереги й талісмани...

Поганські «обереги» в християнському світі

Наші пращури погани, в силу того, що ще не знали правдивої віри, відчували потребу мати над собою щось, що володіє надприродною силою, якесь божество, яке може змінити те, що людині не під силу. Так народжується поганська релігія, яка робить богами матеріальні предмети, тварини, чи сили природи. Такі предмети називаємо оберегами чи талісманами. Витоки поняття «оберіг» походять із культу богині-матері, який був поширеним, практично, в усіх народів. З ним пов'язана і етимологія слова «оберіг», дослідженням якого займався свого часу академік Б. Рибаків. Походить воно від слова «берегиня», що відповідає грецькому «земля» (давньоруська транскрипція – «берние», тобто земля, глина), богиня землі і її охоронниця. Берегиня – мати всього живого, первісне божество-захисник людини, богиня родючості, природи та добра. З часом берегиня стала охоронницею дому, її скульптурки знаходились у хатах, вишивки з її орнаментами прикрашали святковий одяг, її зображення-амулету носили на шиї¹. Окрім образу Берегині, до українських орнаментів увійшли й інші тотемічні знаки часів язичництва. Загалом орнаменту на одязі приписувалась магічна сила «не впустити» хворобу в тіло².

Український письменник, Сергій Плачинда, в історичному романі «Київські фрески»³ описує, як воїни-роси, йдучи на ворога, отримували від своєї неньки материн оберіг у

вигляді трикутної пластини із зображенням берегині та дівочий від нареченої – у вигляді круглої пластини із зображенням Лади – богині весни, яка була дружиною бога шлюбу. Оберіг на шиї, на грудях (біля серця) або на поясі був дуже поширеним. Контакт із тілом, а відтак постійне нагадування про себе, мали неабиякий позитивний психологічний ефект: це заспокоювало, а відтак надавало відваги, сили та впевненості. При віддаленні від домівки талісман ще й зігривав, навіюючи спогади про батьківщину, про рідних.

Ще за епохи палеоліту людина носила на шиї підвішені на мотузці ікла хижих звірів, кістки мамонтів, камінчики, які повинні відлякувати злих духів. Пізніше, у добу язичницького культу бога-громовержця Перуна, за обереги правили мініатюрні амулети-сокирки (знак Перуна) та інші «шумні» предмети – металеві ключі, бубонці, брязкальця, ножі, ланцюжки, що кріпились на поясі, чи на плечі. Підвіски в намисті повинні були охороняти жінку від наврочення. Гуцули ще донедавна практикували після обряду першої купелі прив'язувати на праву ручку немовляти мішечок з часником і шматочком глини з печі – «надійний оберіг від дитячих хворіб»⁴.

Але і в наш час, коли християнство стало таким звичним і рідним всім, нам нерідко можна зіткнутись із унікальним і чужим християнству явищем, коли бачимо на руці немовляти червону нитку, яка ніби має захистити дитину від хворіб, або вроків, які нібито чигають на неї. Також трапляються люди, котрі твердять, що шпилька, яку вони носять на внутрішній стороні одягу, якимсь чином захищає їх від впливу негативної енергії, вроків. Зустрічаються талісмани із чудернацькими міфічними символами: різні камінці, які ніби наділені божественною силою, підкова над порогом оселі, або гроші, вмуровані в фундамент будинку, щоб захистити його мешканців від якогось лиха. Та, незважаючи на всі ті «запобіжні заходи», нещасні випадки і далі трапляються, завдаючи лиха багатьом. І як би все це не суперечило християнству, воно є у нашій українській культурі і побуті народу. Всіх залишків поганства і не перелічити, але можна назвати одним словом: фетишизм – віра у надприродні, божественні властивості матеріальних речей.

Християнська альтернатива язичництву XXI

століття

Тепер запитаймо себе: чи ми справжні, віруючі і практикуючі християни? Чи ми втілюємо в життя те, що часто визнаємо у «Символі віри»? Чи гідні ми так себе називати, коли ставимо творіння, матеріальні речі, які покликані служити нам, на місце самого Творця?

Перша заповідь Бога забороняє вшановувати інших богів, крім єдиного Господа: «Я – Господь, Бог твій ... нехай не буде в тебе інших богів крім Мене» (Вих. 20, 2-6). Катехизм Католицької Церкви повчає нас: «Перша із заповідей охоплює віру, надію, любов». Коли ж ми говоримо «Бог», то, по суті, ісповідуємо єство стале, незмінне, завжди однакове, вірне, досконало справедливе. Звідси випливає, що ми повинні обов'язково прийняти Божі слова і мати віру та цілковите довір'я в Нього. Він є всемогутнім, милостивим, безмірно творить добро. Чи хтось міг би не покласти на Бога всі свої надії? І чи хтось міг би не любити Його, розважаючи про скарги доброти любові, які Він нам дав? Звідси вираз, який Бог вживає у Святому Письмі, чи то на початку, чи в кінці своїх заповідей: «Я – Господь»⁵. Тому на нас лежить велика відповідальність, бо більший гріх чинять ті, котрі, прийнявши Христову віру, і далі у своєму житті покладають надію на магичні, нехристиянські ритуали, чи чарівні амулети, обереги, ніж наші предки язичники, котрі ще не знали віри християнської.

Бог у Старому Завіті неодноразово засуджував різні прояви ідолопоклонства, посилаючи своїх пророків до народу ізраїльського (Єз. 13, 18-23). У наш час також має місце проблема, яка полягає у відсуванні Бога на маргінеси свого життя, натомість матеріальним речам приписують божественні сили. Необов'язково бути великим чаклуном чи знати закляття, щоб брати участь у магії, і так грішити проти першої Божої заповіді. Бо кожен, хто носить амулети чи талісмани і вірить в їх магичну силу, – той вже грішить. Кожен, хто шукає рятунку від зла у речах (шпилька, червона нитка, амулети...) той, може, до кінця і не усвідомлюючи своєї провини, мотивуючи себе банальним «всі так роблять», чинить гріх, надіючись не на Господа – свого Творця і люблячого Батька.

Дуже важливо кожному зрозуміти, що сенс нашого життя має небесну перспективу, воно не завершується на землі, але ми живемо в надії й очікуванні Царства Небесного, що і визнаємо у Символі віри: «Очікую воскресіння мертвих і життя будучого віку». Образ того життя, яке ми очікуємо, і яке обов'язково колись прийде в повноті, ми можемо вже сьогодні наблизити, побачити Його духовними очима віри через споглядання ікони, бо вона є «вікном» у Царство Боже.

Вірні моляться перед іконою, але не до ікони, як фізичного тіла, а до особи, котра зображена на ній. Сама ж ікона, як місце тієї присутності, залишається річчю, а не ідолом чи божеством. Вона постала з потреби конкретизації релігійних почуттів і прагнення додаткового зв'язку з Ісусом, Матір'ю Божою та святими. До вшанування ікон спричинився не тільки їхній зміст, але й віра в те, що вона є місцем присутності благодаті, яка спливає на ікону через її посвячення, що призводить до того, що ікона стає чимось подібним до таїнства, завдяки чому створюється можливість зв'язку праобразу

(зображеної постаті, особи) з образом (самим зображенням)⁶.

Духовність ікони можна описати як зображення віри в кольорах⁷. Християнство спрямовує наші очі на Бога та духовні цінності. У тому допомагають нам ікони, адже вони зображують тайни Небесного світу та звертають наші духовні очі до Бога, у те Царство, яке вже є започатковане серед нас (Лк. 17, 21). Вони актуалізують цей небесний світ тут, на землі, між людьми.

Ікона не є тільки мертвим фізичним предметом, на відміну від талісманів, амулетів чи оберегів, але у житті Церкви вона стає живим словом, коли її народжено вірою Церкви й натхненним іконописцем, та коли ми з вірою вдивляємось у неї. Ікона фіксує не тільки минуле, зображуючи реальні історичні постаті чи події, але вона, силою Святого Духа, кличе вірних до їх справжньої Батьківщини – Небесного Царства (Лк. 12, 31). Ікона є носієм духовності, тому важливо мати ті «духовні оазиси» Царства Божого у своїх оселях, а відтак з вірою у молитвах звертатися до святих, котрі зображені на іконах і, споглядаючи, уприсутнювати їх у цьому світі, у своєму житті і так освячувати його. Тому наскільки більша користь нам, коли ми носимо на своєму тілі посвячені медальйони із зображенням святих, хрестики, які є величними знаменнями перемоги Життя над смертю, Добра над злом, які є запорукою нашого воскресіння, аніж коли почитаємо і покладаємо надію у своєму житті на матеріальні речі, яким приписуємо магічну, божественну силу без Бога. І святі Отці у символі Розп'яття бачили могутню зброю, перед якою тремтить диявол. Тому коли ми з вірою почитаємо Хрест і з пошаною носимо його біля свого серця, то і сам Христос перебуває в нас, а ми – в Ньому.

У нашому народі є добрий християнський звичай, який сьогодні, на жаль, дещо знехтуваний, щоб матері благословляли свої дітей знаком Хреста, коли вони ідуть з дому, адже він є найкращим нашим «оберегом», який нас може охоронити від усякого зла, коли ми почитаємо його зі щирою вірою у Того, Котрий «смертю смерть подолав і тим, що в гробах, життя дарував».

Отож, роздумаймо над такими простими питаннями, з якими зустрічаємось кожного дня, і «не будьмо більше невіруючими, але віруючими»...

Тарас Каблеш. Чи вміємо ми бути християнами? // СЛОВО № 4 (48) 2012, с.24-26